

**JOHN RAWLS'TA TOPLUM SÖZLEŞMESİ, ADALET VE HAKKANİYET
KAVRAMLARI: OMBUDSMAN MODELİ KURMAK***
**THE COMMUNITY CONTRACT, JUSTICE AND EQUITY CONCEPTS AT JOHN
RAWLS: BUILDING THE OMBUDSMAN MODEL**

Kadir Caner DOĞAN

Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, kadircanerdogan@gumushane.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3476-8865>

ÖZET

Ombudsman, bir devlette kamu yönetiminin kötü yönetim ve insan hakları ihlallerine karşılık olarak vatandaşlardan şikâyet kabul eden ve bunları belirli yasal aşama ile çözen bir yapıdır. Dünyada ilk defa İsveç'te 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla dünyanın tüm kıtalarına yayılmıştır. Ombudsmanın derin bir teorik zemini bulunmaktadır. Bu çalışmada, 20. yüzyılın önemli siyasal liberalizm kuramcılarında biri olan John Rawls'ın temel kavramları üzerine ombudsmanla ilişki oluşturulacak ve teorik bir model kurulacaktır. Bu bağlamda da yine farklı kuramcılarının düşünce ve eserlerinden de yararlanılarak siyaset, sosyoloji, kültür, hukuk ve yönetim bağlamında interdisipliner bir yaklaşım ortaya çıkarılacaktır. Bunlarla ilgili olarak “ombudsmanişim” kavramı ile bağlantı kurulacaktır. Nitekim ombudsmanişim, ombudsman teorisinden yükselmek üzere birçok farklı disiplinle de ilişkilidir. Sosyal bilimlerde yeni üretilen bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Dünyada toplumların adalet çerçevesinde sosyal ahlak ile örgütlenmelerinde büyük önem vardır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre; günümüzde Anglo-Sakson olarak ifade edilen toplumlar, liberal demokrasinin beşiği olarak sosyal ahlakı daha güçlü olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmanın yöntemi, literatür taramasıdır.

Anahtar Kelimeler: John Rawls, Toplum Sözleşmesi, Adalet, Ombudsmanişim, Model.

ABSTRACT

Ombudsman is a body that accepts complaints from citizens in response to mismanagement and human rights violations of public administration in a state and resolves them with a certain legal stage. It appeared for the first time in the world in Sweden in the 18th century. II. After World War II, it quickly spread to all continents of the world. The ombudsman has a deep theoretical foundation. In this study, a relationship with the ombudsman will be established on the basic concepts of John Rawls, one of the important political liberalism theorists of the 20th century, and a theoretical model will be established. In this context, an interdisciplinary approach will be revealed in the context of politics, sociology, culture, law and management by making use of the thoughts and works of different theorists. Regarding these, a connection will be made with the concept of “ombudsmanance”. As a matter of fact, ombudsmanance is related to many different disciplines, rising from ombudsman theory. It emerges as a newly produced concept in social sciences. It is of great importance for societies in the world to organize themselves with social morality and within the framework of justice. According to the results of this study; today, societies referred to as Anglo-Saxon are considered to have stronger social morality as the cradle of liberal democracy. The method of this research is literature review.

Keywords: John Rawls, Social Contract, Justice, Ombudsmanance, Model.

* Bu çalışma, daha önce 19-20 Eylül 2023 tarihleri arasında düzenlenen 12. Uluslararası Bilimsel Çalışmalar Kongresi (UBCAK)'nde sunulmuş olan sözlü tam metin bildirinin aynı adla yeniden düzenlenmiş ve geliştirilmiş biçimidir.

1. GİRİŞ

Ombudsman, bir devlette şikayet kurumu olarak vatandaşlardan kamu yönetiminin kötü yönetim ve insan hakları ihlallerine karşı başvuru kabul eden ve bunları belirli bir prosedür çerçevesinde çözen bir mekanizmadır. Dünyada ilk olarak 18. Yüzyılda İsveç coğrafyasında ortaya çıktıktan sonra, II. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm kıtalara yayılmaya başlamıştır. Temel özellikleri arasında; hukuk devletinin güçlendirilmesi, insan haklarının korunması ve demokrasinin kurumsallaşması bulunmaktadır. Bu özellikleri ile ombudsman, günümüzde liberal demokratik rejimlerin vazgeçilmez kurumlarından biri haline gelmiştir. Bu kavram, liberal demokrasinin değerlerine işlevsellik katmaktadır ve uygulama düzeyinde kurumsallaştırmaktadır.

Batı'da sosyo-ekonomik değişimler sonucu ortaya çıkan ve demokrasi unsurunun temelini oluşturan liberal anlayış her zaman geçerliliğini korumuş, üstelik modern Avrupa devletleri liberal demokrasiler olarak gelişmişlerdir (Bulut, 2003: 70). Dünyada Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere bir dizi liberal demokrasi ile yönetilen devletlerde (İngiltere, bazı İskandinav devletleri, Almanya, Japonya vb.), şeffaflığı sağlamak üzere ne yargının ne de yasama organının parçası olan ancak bağımsız izleme kurumları olarak hareket eden bağımsız ombudsman kurumları kurulmuştur. Bu kurumların yetkileri, yetkilendirme mevzuatlarına bağlı olarak ülkeden ülkeye göre değişir (Bersch ve Fukuyama, 2023: 217). Nitekim tanınmış Amerikalı siyaset bilimi akademisyenlerinden Roskin (2021: 59), İngiltere başta olmak üzere Anglo-Sakson toplumları hoşgörü, saygı ve adalet çerçevesinde başarılı görmektedir. Buna göre de hoşgörünün, saygının ve adaletin teminatı olan ombudsman da ancak bu toplumlarda en kaliteli ve etkin olarak işleyebilir.

Diğer yandan, ombudsmanın derin bir teorik zemini bulunmaktadır. Ombudsman, felsefe, siyaset bilimi, sosyoloji, hukuk, iktisat, tarih ve kamu yönetimi gibi bilim dalları ile bağlantılı interdisipliner bir alandır. Bu çalışmanın amacı da 20. Yüzyılın önemli siyasal kuramcılarının biri olan John Rawls'ın özellikle adalet teorisine dair görüşleri ile bağlantı kurulması sonrasında bir standart/stereo tip, dünya devletlerinde (kapitalist, sosyalist, sosyal demokrat vd.) benimsenebilecek bir ombudsman modeline ulaşabilmektir. Diğer yandan, bu çalışmada literatüre daha önce kazandırılan “ombudsmanişim” kavramı için de konu ile bağlantılı olarak yöntembilimsel açıklamalar getirilmiştir. Bu şekilde de daha önceki akademik çalışmalarda Doğan (2022a; 2023a) tarafından literatüre kazandırılan ombudsmanişim kavramı, daha yöntembilimsel ve teorik düzeyde geniş olarak izah edilmiştir. Bu izah ile geleceğin toplumlarında liberal demokrasi odaklı adil sosyal bir devletin temelleri sağlanmak istenmektedir. Nitekim, çağımızda Anglo-Sakson toplumların ve farklı benzer niteliklere sahip toplumların meydana getirdiği medeniyetler, daha liberal ve cumhuriyet değerleri ile bezenmiş daha adaletli, sosyal ahlakı güçlü, etik kaidelerin daha işler olduğu ve sosyal devlet çerçevesinde sosyal politikaların daha hakim olduğu coğrafya ve kültürler olarak görülebilir. Nitekim çalışmanın amacı ve yöntemi de bu kabuller üzerine bina edilmiştir. Bu çalışmanın hipotezi, “liberal demokrasinin beşiği olduğu toplumlarda ve coğrafyalarda, ombudsmanın daha etkin faaliyet yürüttüğü ve Rawls'ın siyasal liberalizm perspektifinden hareketle ombudsmanişim kavramının dünya devletleri ombudsman modeli için bir kavramsal çerçeve sağlayabileceği” şeklindedir. Çalışmanın yöntemi ise, nitel analize dayalı literatür taramasıdır.

Çalışmanın amacı, hipotezi ve yöntemi bağlamında; dört bölümden oluşturulması planlanmaktadır. Nitekim birinci bölümde, John Rawls'ın siyaset felsefesinde adalet teorisine değinilmiş, ikinci bölümde, ombudsman teorisi açıklanmış, üçüncü bölümde, ombudsman modeli için Rawls perspektifinde bir değerlendirme yapılmış ve dördüncü bölümde de ombudsmanişim perspektifi özgün olarak ifade edilmiştir.

2. JOHN RAWLS'IN ADALET TEORİSİ

John Rawls, geniş kesimler tarafından yirminci yüzyılın İngilizce dilindeki en etkili siyaset teorisyeni olarak kabul edilmektedir (Abbey ve Spinner-Halev, 2013: 124). Bu kapsamda, John Rawls'ın belli başlı eserleri arasında; “Adillik Olarak Adalet-Justice as Fairness” (1958), “Bir Adalet Teorisi- A Theory of Justice” (1971), “Siyasal Liberalizm-Political Liberalism” (1993), “Halkların Yasası-The Law of Peoples” (1999) ve “Hakkaniyet Olarak Adalet: Yeniden Bir Açıklama-Justice as Fairness: A Restatement” (2001) yer almaktadır (Ackerly, 2006). Bunlar içerisinde, Rawls'ın 1971 tarihinde yayımlanan “Bir Adalet Teorisi” adlı kitabı, yaygın olarak klasik siyasi liberalizmin yenilenmesinin temeli olarak kabul ediliyor ve siyaset felsefesinde önemli tartışmalara yol açıyor (Andrieu, 2014: 86). Bu esesinde Rawls'a göre; insanların adalet ihtiyacı toplumsal yaşam koşullarından kaynaklanmaktadır. Toplum olarak adlandırılan olgu, karşılıklı yarar için oluşturulan bir işbirliğini temsil ederken aynı zamanda farklı çıkarların çatışması potansiyelini de barındırmaktadır. Birlikte yaşamının koşulları; malların, servetin, hak ve özgürlüklerin dağıtımına ilişkin sorunları gündeme getirir. Bu sorunların çözülebilmesi için toplumda belirli adalet ilkelerinin varlığı gerekmektedir. Bu ilkelerin ardındaki koşullar adaletin koşullarını oluşturur (Avşar, 2006: 18). Adalet teorisine toplumsal kurumların adil olup olmadığını sorgulayarak başlayan Rawls, ilk olarak adaletin konusunu "temel toplumsal yapı", hatta tam olarak "toplumsal işbirliğinden kaynaklanan avantajların toplumsal kurumlar açısından dağılımının belirlenmesi" olarak belirtmektedir (Sağlam, 2007: 183). Rawls'a göre adil bir toplumda yaşama ait iyi şeyler ahlaki liyakate göre dağıtılır (Arnhart, 2013: 313).

Nitekim John Rawls, “*makul dini, felsefi ve ahlaki doktrinlerin etkisi ile ciddi biçimde bölünmüş özgür ve eşit vatandaşların oluşturduğu bir toplumun adalet ve istikrar içerisinde uzun süre varlığını sürdürmesi nasıl mümkün olabilir?*” sorusunu baz alarak makul, dinsel, felsefi ve ahlaki doktrinlerin örtüşen görüş birliği ile destekleneceği düşünülen ve toplumu uyum içerisinde tutacak bir siyasal adalet anlayışı içerisinde bulunmaktadır (Aydilek, 2021: 66; Ugan, 2021: 30). Zamanla adalet teorisini geliştiren ve teorisini "Siyasal Liberalizm" adlı eserinde yeniden ele alan Rawls, liberal gelenek içerisinde yeni bir çerçeve ortaya çıkarmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Rawls'ın çağdaş demokrasilerde ortaya çıkan çoğulculuğa dayanan ve her türlü öğretinin ve "iyi" anlayışının yer alabileceği adil bir düzenin nasıl mümkün olabileceği sorusuna odaklanmasıdır (Çelik, 2016: 184; Dierksmeier, 2006: 78). Rawls'ın siyasal liberalizm anlayışını geliştirmek amacıyla özgürlük ve eşitlik, siyasal kişi (rasyonel özerklik-siyasal özerklik), makuliyet (makul çoğulculuk), karşılıklılık ilkesi (ölçüsü), bilgisizlik (cehalet) perdesi, başlangıç durumu (orijinal durum), farklılık ilkesi gibi temel kavramlar ve bunlardan bir kısmı açıklamalarda alt başlıklar olarak görülebilir ve bir kısmı da bunlar üzerinden birincil ve ikincil değerler, kamusal akıl ve anayasa gibi kavramlarla tanımlanabilir. Sonuçta, adalet bu kavramlardan hareketle siyasal adalet olarak tanımlanmaktadır (Anlı, 2013: 48). Bunun yanında siyasal adaletin amacı, yurttaşların olmak istedikleri kişi ideali ile bağlantılı bulunmaktadır (Rawls, 2019: 237). Siyasal Liberalizm'de Rawls, liberal toplumlardaki temel anlaşmazlıkların kapatılamaz olduğunu savunuyor. Ahlaki ve politik konular üzerinde düşünen insanlar, soruların farklı yönlerini vurguladıkları ve farklı araştırma yöntemleri kullandıkları için, farklı ve uzlaşmaz yanıtlara varıyoruz demektir (Klosko, 1997: 635). Rawls, “Bir Adalet Teorisi”ndeki evrensellik idealinden, “Siyasal Liberalizm”de siyasal adalet anlayışına geçiş yapmaktadır (Kocaoğlu, 2017: 91). Bunun için de bu farklılıkların ve uzlaşmazlıkların kanalize edilebilmesi bağlamında siyasal adalet üzerine yeni bir siyasal liberalizm perspektifi sunmaktadır.

Yukarıdaki amaçlar çerçevesinde; Rawls'ın adlandırdığı şekliyle "hakkaniyet olarak adalet" kavramı, bir toplumun makul bir anlayışla seçebileceği siyasal sistemin temelini oluşturmaktadır. Rasyonel koşullarda adalet anlayışından taviz vermeye çalışan bir toplumun faydacı, sezgisel vb. olması gerekir. Rawls, bu toplumun adaleti kendi anlayışıyla şekillendirdiği zaman hakkaniyet

olarak adalet biçiminde belirleyeceğini söylüyor (Bağder, 2020: 106). Rawls'a göre, 20. yüzyılın ikinci yarısında özellikle faydacı görüşlerin ahlak ve siyaset alanında belirleyici olması nedeniyle toplumsal iyinin öne çıktığı, ancak birey haklarının göz ardı edildiğini düşünmektedir (Demir, 2018: 55). Diğer yandan, çok zor ya da nadiren gerçekleşen geçici bir durum gibi görünse de, hakkaniyet olarak adaleti temel alan temel kurumların adil ve dinamik yapısı korunabildiği sürece bunun mümkün olduğunu söylüyor. Kapsamı anayasal demokratik sistemde tanımlanan temel hakların yanı sıra özgürlükler ve fırsatlar da açık olmalıdır. Hakkaniyet olarak adaletin pratikteki amacı, vatandaşını düşünen, bilgiye dayalı ve arzu edilen bir siyasi anlaşmaya dayanan bir siyasi adalet anlayışı oluşturmaktır (Alkan, 2020: 5207-5208).

Rawls, bu amaçları ve iddiaları doğrultusunda Locke, Rousseau ve Kant'ta olduğu şekliyle bilinen toplum sözleşme kuramını daha üst bir düzeye taşıma ve genelleştirme savını öne sürer (Anlı, 2013: 50). Rawls'ın toplum sözleşmesi terminolojisinde bireye ve topluma uyması gerekli roller de verilmektedir. Bu bağlamda, kişiler, toplumun işbirliği içindeki eşit ve özgür üyeleridir. Kişilerde iyi anlayış kapasitesi ve adalet hissi bulunmaktadır. Bu durum, kişileri özgür kılar. Özgür bireylerden meydana gelen iyi düzenlenmiş bir toplum da ne birlik ne de cemaattir. Yurttaşlar topluluğudur (Aydilek, 2021: 69). Bu kapsamda bakıldığında hakkaniyet olarak adalet, Rawls düşüncesinde sözleşme teorisi olarak adlandırılan kavrama bir örnek sunmaktadır (Rawls, 2021a: 44). Bu doğrultuda, Rawls (2019: 67)'a göre;

“Hakkaniyet olarak adalet, toplumsal sözleşme doktrinini yeniden ifade etmektedir. Toplumsal işbirliğinin adil şartları o işbirliğine girenler, yani o toplumda doğmuş ve hayatlarını sürdürmekte olan özgür ve eşit vatandaşlar tarafından kabul edilir. Ancak bunların arasındaki anlaşmaya, diğer herhangi geçerli bir anlaşmada olduğu gibi, uygun şartlar içerisinde varılmalıdır. Özellikle bu şartlar, özgür ve eşit kişiler için adilane olmalı ve bazı kişilere diğerlerinden daha fazla pazarlık gücü vermemelidir. Ayrıca, güç kullanımı ve baskı tehditleri, aldatma ve sahtecilik de önlenmelidir”.

Rawls'ın toplum sözleşmesi kuramını siyaset felsefesi tarihinde önemli kılan en önemli özellik, Rawls'ın iyi düzenlenmiş bir toplumsal oluşumda özgürlük ve eşitliğin ahlaki bir zeminde nasıl uzlaştırılabileceğini ele almasıdır (Kanatlı, 2020: 682). Adaleti toplumsal bağlamda değerlendiren ve bu açıdan anlamlı gören Rawls, teorisinde adaletin ilkelerini belirliyor; ütopyik araçlarla inanç, ideoloji ve farklı insanlarla olası bir işbirliğini ortaya koymaktadır. Bu ütopyik araçlar; özellikle orijinal konum ve belirsizlik perdesidir. Ona göre hakkaniyet olarak adalet teorisinin adaletle atfettiği bu toplumsal işbirliği; bireyin özgürlük, haklar, eşitlik, yetki ve hoşgörü gibi konularda toplum karşısında tutarlı bir denge kurmasını sağlar. Ancak bireyi toplum karşısında araçsal bir konuma indirgemez. Çünkü ona göre adalet ilkeleriyle tasarlanmış ve üyelerinin çıkarlarını gözetilen bir toplum, düzenli bir toplumdur. Böylece orijinal durumda taraflar, adaletin temel ilkelerini cehalet (belirsizlik) perdesi ardında seçmektedir. Orijinal konum, Rawls tarafından formüle edilen varsayımsal bir araçtır. Adalet ilkelerine ulaşılabilecek bir başlangıç noktası sağlar. Orijinal konumda, kendi çıkarlarını en iyi şekilde takip etme düşüncesiyle orijinal konuma gelseler bile, grup içinde kimlikleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları için tarafların ilkel eşitliği teyit edilmektedir (Yeşilkaya, 2020: 485; Önay, 2023: 17). Adalet, daha fazla sayıda insanın yararına olan ve onlara yük olan fedakârlığın dayatılmasına izin vermez. Bu nedenle adil bir toplumda vatandaşların eşit özgürlüklerinin çözülmesi gerekmektedir (Rawls, 2021a: 32). Ona göre insanlar güç ve yetenek bakımından farklılık gösterirler, dolayısıyla doğada bir adaletsizlik vardır. Cehalet perdesi de bu noktada işlevini yerine getirerek, adalet ilkelerinin seçiminde doğal avantajların etkisini ortadan kaldıracaktır. Böyle bir süreç sonucunda Rawls'ın iddia ettiği iki adalet ilkesi gerçekleşmiş olacak ve onun büyük önem verdiği temel yapı bu ilkelerle düzenlenerek adil bir toplum oluşacaktır. Kısaca ifade etmeye çalıştığımız biçimde Rawls'ın "bir toplum nasıl adil olabilir?" sorusuna verilen cevaba ulaşmanın yolunu gösterir. Rawls, amacı doğrultusunda adil bir prosedürden, belli gerekliliklerden ve aşamalardan (tarafların özellikleri, bilgisizlik perdesi vb.) bahseder. İdeal hedeflerin belirlenmesi ve bunların gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkan bir toplumu

tasavvur eder (Cengiz, 2023: 560). Rawls'ın değerler endeksine daha yakından bakıldığında iki özellik daha göze çarpıyor. Bunlardan ilki, birincil değerlerin toplumsal niteliği; yani özgür, eşit ve rasyonel kişilerin toplumsal işbirliği tercihleri sonucu ortaya çıkan olanak ve kapasitelerdir. İkincisi ise rasyonellik kavramının birincil değerlerin maksimumlaştırılmasını talep etmesidir. Daha açık bir ifadeyle insanlar, seçtikleri hedefler ve “uzun vadeli yaşam planları” ne olursa olsun, mümkün olan en geniş çerçevede birincil değerlere sahip olmak isteyeceklerdir (Denli, 2019: 1442-1443). Adalet teorisinin en önemli doğal görevi, adil kurumları desteklemek ve bundan fazlasını yapmaktır. Bu görevin iki kısmı vardır: Birincisi, adil kurumlar var olduğunda ve bize uygulandığında onlara itaat ederiz ve üzerimize düşeni yaparız; ikincisi, eğer bunlar yoksa adil düzenlemelerin oluşturulmasına yardımcı oluruz (Rawls, 2021a: 362). Nitekim Rawls (2021a: 483-484)'a göre;

... “İyi düzenlenmiş toplumu, üyelerinin iyilerinin ilerlemesi için birisinin dizayn ettiği ve kamusal bir adalet anlayışı tarafından etkili şekilde düzenlenmiş bir toplum olarak nitelendirdim. Nitekim bu toplum, herkesin ve aynı şekilde başkalarının da aynı adalet ilkelerini bildiği bir toplumdur. Hakkaniyet olarak adalet, bu toplum fikriyle ahenk içerisinde çerçevelenmiştir. Orijinal pozisyondaki kişiler, bu ilkelerin kamusal olarak seçilmiş olduğunu varsayarlar ve bundan dolayı onlar, adalet anlayışlarını muhtemelen kendi etkileriyle genel olarak tanınmış olan standartlar açısından değerlendirilmelidir... İyi düzenlenmiş bir toplum, aynı zamanda o toplumun kamusal adalet anlayışı tarafından düzenlenir. Bu olgu, o toplumun üyelerinin adalet ilkelerinin gerektirdiği şekilde hareket etme konusunda güçlü ve normalde etkili bir arzuya sahip olmasını ifade eder. İyi düzenlenmiş bir toplum, zamana dayanaklı iken, o toplumun adalet anlayışı da muhtemelen sağlam, istikrarlı ve zamana dayanaklıdır: yani kurumlar adil olduğunda (bu anlayış tarafından tanımlandığı üzere), bu düzenlemelerin içinde yer alan parça da adalet duygusuna karşılık gelir ve kendi parçasının da bunun devamını arzu etmesini sağlar”.

Adalet ilkeleri üzerindeki bir anlaşmanın etkili olması için ve kamusal gereçlendirme temellerini desteklemek için kamu araştırmalarının esasları üzerinde, ayrıca anayasal esasları ve temel adalet meselelerini kapsayan siyasal meseleleri tartışırken ne tür malumat ve bilginin konuyla alakalı olduğunu belirleme ölçütü üzerinde düşünülmesi gerekmektedir (Rawls, 2021b: 128). Rawls'a göre liberal demokratik bir toplumda yaşayan vatandaş, en makul politika farklılığının kendisi olduğunu anladığında ve buna gerçekten inandığında, başkalarının da kendisi gibi eşit ve özgür vatandaşlar olduğunu unutmadan, alenen akıl yürütmeye başlar (Özhan, 2020: 109). Rawls'a göre kamusal akıl düşüncesi, iyi düzenlenmiş bir anayasal demokratik toplum anlayışıyla ilgili bir kavramdır. Bu aklın içeriği ve biçimi, yurttaşlar tarafından nasıl algılandığı, siyasal eylemlerde nasıl ele alındığı tartışmaya açıktır ama bu durum demokrasi düşüncesinin bir parçasıdır. Çünkü çok sayıda farklı dini, felsefi, ahlaki ve aynı zamanda makul ve karşıt doktrinlerin varlığında bile demokrasi, özgür ve adil arka plan kurumlarıyla fikir birliğine varabilir. Rawls'a göre kamusal akıl düşüncesinin özü, kamusal akıl ve demokratik yönetimle çelişmediği ve çatışmadığı sürece dini veya seküler kapsamlı doktrinleri eleştirmek de değildir (Alkan, 2020: 5216). Rawls, kamusal akıl prosedürünün toplumu adil bir işbirliği olarak kuran sözleşmenin kabul edildiği "başlangıç durumu"nda belirlendiğini belirtmektedir. Burada kamusal aklın siyasal adalet anlayışına ait olduğu kabul edilmektedir. Bunun temel nedeni, kamusal akıl kavramının, başkalarına hitap etmeyi ve makul gerekçeler sunmayı ifade eden makuliyet ve demokratik vatandaşlık kavramıyla birlikte kurgulanmasıdır. Rawls, kamusal aklı "demokratik bir halkın karakteristik bir özelliği" olarak görüyor. Ona göre; demokratik kamusal imaj kamusal alanını ifade eder (Keskintaş, 2021: 122-123).

3. OMBUDSMAN TEORİSİ

Literatürde ombudsman teorisinde, aşağıdaki tez, kitap, makale ve bildirimler özellikle öne çıkmaktadır. Nitekim bu eserlerde, farklı akademik araştırmalarda geniş bir literatür taranarak ombudsmanın siyasal, felsefi, sosyolojik, yönetsel, ekonomik, tarihsel ve hukuksal bir teorisi

sunulmaktadır. Bu noktada ombudsman literatürüne çok önemli katkılar yapıldığı düşünülmektedir. Nitekim çalışmanın bu kısmında belirtilen çalışmalara yer vermek konunun birbiriyle ilişkilendirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Söz konusu ombudsman teorisi alanındaki belli başlı eserler kronolojik olarak aşağıda sıralanmıştır:

- “Kadir Caner Doğan (2014a), Karşılaştırmalı Ülke İncelemeleri Bağlamında Türk Kamu Yönetiminde Ombudsmanın Uygulanabilirlik Analizi-**Doktora Tezi**”,
- “Kadir Caner Doğan (2014b), Postmodern Kamu Yönetimi Anlayışı Çerçevesinde Bir Denetim Paradigması: Ombudsman-**Sayıştay Dergisi**, Sayı: 94”,
- “Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan (Eds.) (2016), Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri-**Seçkin Yayıncılık**, Ankara”,
- “Kadir Caner Doğan (2019), Modernizmden Postmodernizme: Kamu Yönetiminde Yönetişim Kuramı Bağlamında Ombudsman Paradigması, **International Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)**, Vol. 5, No. 29”,
- “Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan (2020), Kamu Yönetimi Kuramlarına Giriş-**Değişim Yayınları**, Sakarya”,
- “Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan (2021a), A Methodological Analysis on The Restructuring of Social Sciences in The Context of Ombudsman Paradigm, Liberal Democracy And The Annales School, **International Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)**, Vol. 6, No. 76”,
- “Kadir Caner Doğan (2021), Ombudsman Teorisi: İnterdisipliner Bir Analiz, **International Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)**, Vol. 7, No. 91”,
- “Kadir Caner Doğan (2022a), Jürgen Habermas’ta Katılım, Demokrasi ve Meşruiyet Kavramları: Ombudsman Yönetişimi Üzerine Düşünmek, **International Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)**, Vol. 8, No. 96”,
- “Kadir Caner Doğan (2022b), A Sociological Dimension of the Ombudsman on Structuralism: Impressions from the Turkish Ombudsman, **Uluslararası Akademik Birlik Dergisi**, Vol. 5, No. 4”,
- “Kadir Caner Doğan (2023a), Francis Fukuyama’da Tarihin Sonu, İdeoloji ve Güven Kavramları: Ombudsmanı Eksenine Oturtmak, **New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches**, Vol. 8, No. 18”,
- “Kadir Caner Doğan (2023b), Ombudsman: Türkiye Cumhuriyeti’nin Yeni Yüzyılında Geleceğe Taşınan Bir Liberal Demokrasi Değeri, **The 10th International Congress on Humanities and Social Sciences in a Changing World**, İzmir”.

Sırasıyla kısaca ve öz biçimde yukarıdaki kaynaklardan bilgi verilmek istendiğinde;

Doğan (2014a), yukarıda ismi verilen doktora tezinde literatüre ombudsmanın postmodern denetim paradigması olduğu ileri sürülmüştür.

Doğan (2014b)’de doktora tezinden üretilen bir makale olarak TR Dizin indeksli akademik bir dergide yayın yapılmıştır. Doktora tezinin öne sürdüğü yenilikler burada da tekrarlanmıştır.

Parlak ve Doğan (2016) adlı yazarlarca ele alınan editörlü kitapta dünyanın tüm kıtalarından farklı devletlerde ombudsman kurumları, yapısal ve işlevsel olarak incelenmiştir.

Doğan (2019)’da modernizmden postmodernizme geçiş eksenini üzerinde kamu yönetimi kuramları ile de bağlantı kurularak ombudsman paradigmasının bu süreçte ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Parlak ve Doğan (2020)'de kamu yönetimi kuramları modernizm ve postmodernizm eksenli olmak üzere analiz edilmiştir. Kamu yönetiminin genel bir kuramının oluşturulması amacıyla yazılan eserde çatı kuram olarak “yönetişim” öngörülmüştür.

Parlak ve Doğan (2021a)'de ombudsman teorisinin meydana getirilmesine ve farklı disiplinlerle ilişkilendirilmesine dair metodolojik bir makale yazılmıştır. Uluslararası indeksli bir dergide yayımlanan makalede, özellikle tarih disiplininin destek alınarak, 20. Yüzyılda ombudsmanın sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılması anlayışı ile güçlendiği belirtilmiştir.

Doğan (2021)'de ombudsman teorisi bakımından ombudsman farklı bilim dalları (siyaset bilimi, felsefe, sosyoloji, kamu yönetimi, iktisat, tarih, hukuk) ile sistematik olarak ilişkilendirilmiştir.

Doğan (2022a)'da Jürgen Habermas'ın bilgi kuramından hareketle ombudsman ve yönetişim arasındaki bağlantı kurulmuştur. Yine bu çalışmada, literatürde “ombudsmanişim” adında yeni bir kavram üretilmiştir.

Doğan (2022b)'de uluslararası indeksli bir dergide yayınlanan makale ile ombudsmanın sosyolojik düşünme geleneklerinden biri olan yapısalcılık ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Yine bu makalede, ombudsmanın “ideolojinin sonu” yaklaşımları çerçevesinde sağ ve sol literatürü bütünleştirdiği söylenmiştir.

Doğan (2023a)'da Francis Fukuyama'nın tarihin sonu tezi ve liberal demokrasi üzerine görüşleri ile ombudsmanın geleceği değerlendirilmiştir. Buna göre ombudsman, tarihin sonu tezi ile eksenine oturmaktadır. Geleceğin toplumlarında ombudsman, sosyal adaletin ve temel özgürlüklerin belirlenmesinde yegane kamusal yapılardan biri olacaktır.

Doğan (2023b)'de uluslararası bir kongrede Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni yüzyılında liberal demokrasinin bir değeri olarak ombudsmanın önemine dikkat çekilmektedir. Ombudsmanın Türkiye'de demokrasinin kurumsallaşmasında ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasında başat bir cumhuriyet kavramı ve kurumu niteliği taşıdığı altı çizilmiştir.

Bu belirtilen eserlerin çalışma açısından öne çıkan nitelikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Ombudsman, 18. Yüzyılda ortaya çıkan bir postmodern denetim paradigmasıdır ve asıl postmodern dönemde kimliğine kavuşmaktadır,
- Ombudsman, bir Anglo-Sakson icadıdır,
- Ombudsman, Batı Avrupa'da 17. Yüzyılda ortaya çıkan modernite ve Aydınlanma zemini ile doğmuştur,
- Ombudsman, siyasal, felsefi, sosyolojik, iktisadi, tarihsel, hukuksal ve yönetsel boyutları olan çok derin bir teoriye dayanmaktadır,
- Kamu yönetimi kuramlarının gelişim seyrinde ombudsmanın güçlenmesi ve yayılması arasında doğrudan güçlü bir bağlantı vardır,
- 20. yüzyılda sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılmasında ombudsman da denetim alanında ortaya çıkan bir paradigmadır,
- Ombudsmanın, farklı sosyolojik ekoller ile bağı vardır. Özellikle yapısalcılık burada örnek gösterilebilir,
- Ombudsman, 20. Yüzyılda ideolojilerin sonu tezi ile bağlantılı olarak eşitlikçi-liberal-sağ görüşler ile cumhuriyetçi-Marksist-sol görüşleri bütünleştirmektedir,

- Habermas'ın sosyal bilimler metodolojisi ombudsmanın etik, müzakere ve söylem çerçevesinde entelektüel olarak güçlenmesini sağlamıştır, yine burada “ombudsmanişim” kavramı üretilmiştir,
- Fukuyama'nın liberal demokrasi çerçevesinde tarihin sonu tezi ile ombudsman eksenine oturmaktadır.

Anlaşıldığı üzere yukarıdaki eserler çerçevesinde ombudsmanın teorisine dair inşa süreci, “**aşama aşama, birbirlerine bir şeyler katarak ve birbirlerini bütünleştirerek**” kronolojik düzeyde devam etmiştir. Bu bağlamda, ombudsman teorisinin inşasında belirli bir metodoloji, ontoloji ve epistemolojinin takip edildiği anlaşılmaktadır. Bundan sonra artık yapılması gerekenin dünya devletleri ve siyasal sistemlerince benimsenebilecek standart-stereo tip bir ombudsman modelinin kurulması zorunluluğudur. Bunun yapılabilmesi için de Rawls'ın bilgi teorisinden destek alınacaktır.

4. OMBUDSMAN MODELİ KURMAK: JOHN RAWLS ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Rawls'ın adalet teorisi üzerine görüşleri ve yukarıda ombudsman teorisi ile ilgili belli başlı sunulan eserler arasında bir bağlantı olduğu düşünülmektedir. Nitekim yukarıda literatür özetinde de verildiği gibi Rawls, Batı Avrupa'da klasik toplumsal sözleşme kuramlarını 20. Yüzyıla güncelleyen yeni bir adalet teorisi vermeye çalışmıştır. Rawls'ın bu konuda interdisipliner ve güncel gelişmelerle ilişki kurduğu kavram, teori ve eserleri literatür açısından çok önem taşımaktadır. Rawls'ın yukarıdaki görüşleri kısaca özetlendiğinde; toplum sözleşmesi, hakkaniyet ve adalet kavramları üzerinden “hakkaniyet olarak adalet” adında bir kavrama ulaşılmaktadır. Buna göre; Rawls, bazı hem literatürden aldığı hem de kendi geliştirdiği fikirlerden sonra liberal demokrasinin daha uygulanabilir ve adilane bir çözümünü sunmaktadır. Aslında Rawls, siyasal liberalizmin siyasal adalet üzerinden tasnif edilmesiyle evrensel ve insanlığın yararına bir adalet sistemi geliştirmektedir. İnsanların kamusal alana daha fazla katıldıkları, kendi kendilerini yönettikleri, kuralları kendilerinin belirlediği adalet ilkeleri üzerinden bir siyasal sistem kurgulamaktadır. İyi kurgulanmış bir toplumun mutlu insanları meydana getireceğini, refahın aratacağını, iktisadi kaynakların adil dağıtılacağı, modern, çoğulcu anayasal demokrasiler düşlemektedir.

Bu konuda Doğan'ın yukarıda belirtilen akademik çalışmalarında ise; tıpkı Rawls'ta olduğu gibi ombudsman; “**insanlığı mutluluğa götürecektir bir kurum, liberal demokrasinin taşıyıcısı, insanlığın ortak aklı, liyakat esaslı kamu yönetiminin teminatı, etik toplumun yerleşmesinde bir olanak, sosyal devletin kurumsallaşmasında bir aktör**” gibi liberal ve Marksist öğeleri bağrında barındıran bir teori, uygulama ve kavram olarak karşılanmaktadır. Bu kapsamda, Rawls'ın adalet teorisinde ve bunun işletilmesinde, hatta sosyal gerçekliğe dönüşmesinde ombudsman başlı başına bir model sunabilir. Bu kapsamda ombudsman, geleceğin liberal demokrasi ile örgütlenmiş toplumlarında insanları eşit, adil ve özgür olarak bir araya getiren bir kurum özelliği gösterebilir. Ya da bunun toplumdaki diğer kurumlara yayılmasında başat faktör olabilir. Kamusal akıl fikrini canlandırabilir. Aşağıda dünyanın tüm siyasal sistemlerinde uygulanabilecek ve stereo tip gösterecek bir ombudsman modeli için ilkeler sunulmuştur:

- Ombudsman, en etkin ve kaliteli bir biçimde liberal demokrasi rejimlerinde çalışabilir,
- Ombudsman, adaletin teminatı olan bir kurumdur. Adaletle örgütlenmek isteyen tüm toplumlar için vazgeçilmezdir, adalet üzerine çalışan akademisyenler için temel bir çalışma alanıdır, günümüzde adalet, en makul ve rasyonel liberal demokrasi ile işleyebilir,

- Ombudsmenin gelişmesi, sosyal bilimlerin metodolojik gelişimi ile bağlantılıdır, bu noktada bilimsel açıdan toplumlar tarafından içselleştirilmesi akla ve ahlaka-etiğe uygundur,
- Güçlü medeniyet, kültür ve toplumların en önemli nitelikleri, ahlak ve adalet üzerine yükselen çok kadim geçmişlere dayanmasıdır, bu toplumlar kuşaktan kuşağa aktarılan bir kültürel mirasa sahiptir, bu şekilde de ombudsmanı kuran ve kaliteli olarak uygulayan devletler dünyaya örnek olma potansiyeli taşımaktadır,
- Son olarak Rawls perspektifinden ombudsmenin, çalışma içerisinde belirtilen insanların davranışlarında ve toplumların örgütlenmesinde iyi, adil, eşit, özgür biçimde adalet ile bütünleşmelerinde ombudsmenin bu teoriyi somut düzeyde karşılayacak entelektüel ve kurumsal niteliğe sahip olduğu söylenebilir.

Günümüzde neredeyse tüm dünyada çeşitli düzeylerde uygulanmakta olan ombudsman uygulaması, adeta liberal demokrasinin bir yerde de siyasal liberalizmin meyvesi olarak görülebilir. “Liberal demokrasi ağacı” metaforu ile konuya bakıldığında, doğal olarak bu ağacın meyvesi de demokrasi ile bezenmiş olacaktır. Demokrasinin doğduğu ve oradan yayıldığı bir ortam, kaynak ve kültür vardır. Nitekim siyaset felsefesi tartışmalarında demokrasinin beşiği olarak Antik Yunan coğrafyası ve Batı Avrupa’da 17. Yüzyıl Aydınlanma çağı gösterilebilir. Dolayısıyla İngiliz, Fransız ve Alman toplum ve siyaset kültürü modern bilimin olduğu gibi ekonomik teşkilatlanma ve hukuki süreci de belirlemiştir. Aşağıdaki tabloda yukarıda ifade edilen ilkeler sistematik olarak ifade edilmiştir ve ombudsman modeli için belirleyici karşılıklar oluşturulmuştur.

Tablo 1: Ombudsman Modeli

Ombudsman İlkeleri	Ombudsman Model Karşılığı
Liberal Demokrasi	Evrensellik
Adalet	Ahlaklı Toplumlar
Sosyal Bilimler	Bilimsellik ve Etiğe Uygunluk
Güçlü Toplum	Kadim Medeniyet
Rawls	Siyasal Liberalizm
Kadir Caner Doğan	Ombudsmanişim

Kaynak: Çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloda yer alan kavramlara ilişkin olarak; toplumların tümünde insan davranışlarını düzenleyen bazı ahlaki kurallar vardır. Nitekim insanlar arasındaki bu kurallar, cemiyet halinde yaşamalarına imkan vermektedir (Güngör, 2020: 69). Bir milletin kültürü de, onun bütün insanların sahip olduğu, hadiseleri karşılayan duyuş şekilleriyle bütün tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümleridir (Topçu, 2020: 20). Medeniyet ise çeşitli zaman ve mekânlarda toplanmış ve bizzat araştırmacı tarafından ortaya konulmuş beşerî birikime verilen bir ad olarak ifade edilmektedir (Aydın, 2013: 102). Medeniyet, uluslararası ortak değerler düzeyine çıkan anlayış, davranış ve yaşama biçimlerinin bütünüdür. Bu ortak değerlerin kaynağı ise kültürlerdir (Kafesoğlu, 1984: 16). Bu nedenle kültür ve medeniyet kavramı arasındaki bağ yakınlıkla ilgilidir. Medeniyeti, var olan veya ortak bir kaynaktan gelen ulusal kültürlerin bütününe belirtmek için kullanmak mümkündür. Örneğin Batı medeniyeti denildiğinde; İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan kültürleri anlaşılmalıdır. Yani kültür kavramı belli bir topluma aittir; medeniyet ise zaman ve mekan

açısından daha büyük ve kapsayıcı bütünler için kullanılır (Meriç'ten akt. Aktan ve Tutar, 2007: 5). Bu bakımdan, ahlak kuralları, adalet, kültür, toplum ve medeniyet gibi kavramların birbiriyle aralarında büyük bağ olduğu gibi, bir toplumsal sistemi meydana getiren temel dinamikleri de belirtmektedirler. Kadim medeniyetler, kültürel olarak biriken belirli bir toplumsal yapıda oluşmaktadır. Bu tür toplumlar da adalet temelinde ahlaklı toplumları oluşturmaktadır. Dolayısıyla ombudsman modelinin kurulmasında bu dinamikler oldukça açıklayıcı bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre; antik çağ ve orta çağda birçok farklı siyasal rejime sahip toplum; adalet, ahlak, kültür ve medeniyet birikimi ya da gelişimi biçiminde telakki etmişken; günümüz çağdaş ya da günümüz liberal demokrasilerinde bu sisteme sahip toplumlar; Anglo-Sakson coğrafyada daha işler ve kabul edilebilir hale gelmiştir. Nitekim çağımızın hakim siyasal rejimi olan liberal demokrasinin beşiği, Anglo-Sakson toplumlarıdır (Bu toplumlara örnek olarak; İngiltere, İskandinav devletleri, Almanya ve Japonya verilebilir. Bu bakımdan bir elin beş parmağını geçmeleri zordur). Dolayısıyla liberal demokrasinin temel değerleri olan "sınırlı devlet, kuvvetler ayrılığı, sivil toplum, katılımcı demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları" buralarda daha kaliteli düzeyde anlam bulmaktadır. Bu çerçevede, günümüzde siyaset felsefesinde adalet kavramı ve tartışmaları, kuvvetler ayrılığının hakim olduğu, iktidarın sınırlandırıldığı, katılımcı demokrasinin kurumsallaştığı ve hukukun üstünlüğünün esas alındığı liberal demokratik rejimlerde en iyi biçimde uygulanmaktadır. Dünyadaki demokrasi kalite indekslerine bakıldığında da bu durum görülebilir. Nitekim günümüzde Anglo-Sakson coğrafyada bulunan ya da bu kültürü taşıyan toplumlar, siyaset, sosyal politika, etik, bilim, ekonomik istikrar açısından dünyanın geri kalanına göre daha fazla gelişmiş ve kalkınmıştır.

Dünyada farklı toplumların kendi tarihsel geçmişlerine bağlı olarak kendi kültürel yapılarını kurmalarında, kendi nesillerine aktarmalarında ve medeniyet sistemlerini oluşturmalarında büyük önem vardır. Nitekim birçok bilim adamı ya da düşünürün belirtmiş olduğu gibi kültür, bir toplumun hafızasıdır. Kültürel dinamikler, yeni nesillerce devam ettirildiği ya da temsil edildiği sürece o toplum millet olabilir. Kültür ve medeniyetin harcı millettir (Turhan, 1972: 43-44). Millet; tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlesele bir kültürü, ortak bir ekonomisi ile aynı yasal hak ve zorunlulukları paylaşan topluluktur (Smith, 2002). Dolayısıyla her ne kadar siyasi, ekonomik ve kültürel toplumlar hatta medeniyetler, dünyayı yönlendirebilme, belirli bir kalıba sokma noktasında başat konumda olsa da (Anglo-Sakson vb.), milletler sadece kendi kültürel yapılarını koruyarak ve bu sistemlerle eklemlenerek yollarına devam edebilirler.

Dünya tarihi incelendiğinde medeniyetlerin, dünyanın çehresini değiştiren ve etkili olan birçok farklı medeniyetten oluştuğu anlaşılmaktadır (Tekin, 2013: 126). Bunlar arasında; Slav-Rus, Anglo-Sakson-İngiliz, Hint, Çin, Türk ve İran-Pars gibi medeniyetler vardır. Nitekim geçmiş tarihsel dönemlerde inşili çıkışlı ya da konjonktürel düzeyde olmak üzere farklı medeniyet, toplum ve kültürlerin belirleyici olduğu söylenebilir. Yaşadığımız ya da içinde olduğumuz liberal demokrasi sistem ve rejiminde (Mazrui, 2007: 260), Anglo-Sakson-İngiliz medeniyeti öne çıkmış durumdadır. Ancak çalışma içerisinde devamlı surette vurgulandığı üzere, bu durum diğer medeniyetlerin daha aşağı ya da önemsiz olduğu anlamına kesinlikle gelmemektedir. Burada altı çizilmek istenen konu, parlamentarizmi, demokrasiyi, kapitalizmi ve serbest piyasa ekonomisini yaşayan dünyanın doğal olarak Anglo-Sakson değerlerle bezendiği ve bu değerlerin çıkış noktası olan toplumların da bunlara daha kaliteli uyum sağladığı ve sonuç olarak da bu toplumların liberal demokrasi karnelerinin diğerlerine göre daha başarılı olduğudur. Nitekim 17. Yüzyılda Batı Avrupa'da dönüşen bilim felsefesi ve bilgi teorisinin kökü de Anglo-Sakson karakterlidir. Hatta liberalizm ve milliyetçilik, kuruluş evrelerinde birbirlerini desteklemiştir. Avrupa'da liberal demokratlar, muhafazakarlar daha yakındır. Amerika'da liberaller de kendilerine muhafazakar demektir (Öksüz, 2016: 141-142). Dolayısıyla evrensellik niteliği öne çıkan liberalleşme ile milli olma arzusu arasında bir sorun yoktur. Bu noktada, tarihsel ve kültürel olarak farklı geçmişe dayanan medeniyetler de ancak kendi örf/adet, dini inanç ve devlet akıllarına göre küresel sistemle eklemlenerek yönlerini belirlemeleri zorunluluk arz etmektedir. Küresel siyasette belirleyici olmak

ya da dünya insanlığına katkı sunmak isteyen toplumlar, kapitalizmin hakim olduğu bir çağda buna göre kendi milli ya da ulusal siyaset stratejilerini ve kamu politikalarını belirlemek durumundadırlar.

Tablo 1'e göre; ombudsman ilkeleri ile standart olarak ombudsmanın bir modele dönmesi durumunda bunu uygulayan ülkelerdeki temel karşılıklar verilmiştir. Liberal demokrasi ile evrensellik belirtilmektedir. Nitekim dünyada liberal demokrasi hızla yayılımını sürdürmektedir. Dünyadaki siyasi, ekonomik ve kültürel olarak gelişmiş devletlere bakıldığında bunların liberal demokrasinin doğduğu ve başarıyla uygulanan Anglo-Sakson devletler olduğu görülmektedir. Adalet ilkesi çerçevesinde bunun karşılığı dünyada ahlaklı toplumların ortaya çıkmasıdır. Sosyal bilimler, özellikle bilimsel uygunluk ve etik felsefesi ile karşılık bulmaktadır. Nitekim ahlaklı toplumların en önemli teminatı da etik kurumlara ve sistemlere sahip devletler olmasıdır. Güçlü toplumlar, tarihin ve bilimsel kaidelerin de ortaya koyduğu gibi kadim medeniyetlerde daha işlevseldir. Bundan sonra konu Rawls'a geldiğinde ise; yukarıdaki tüm ilkelerin karşılığının siyasal liberalizmle örtüştüğü söylenebilmektedir. Burada dikkat çeken en önemli husus, Rawls'ın düşünce perspektifinin toplumların iyiliği, ekonomik kalkınma, refahın sağlanması ve siyasal adaletin meşruluğudur. Doğan'a göre ise tüm açıklanan ifadeleri "ombudsmanişim" kavramı karşılamaktadır. Günümüzün hâkim kamu yönetimi teorisi olan yönetişim ve ombudsmanın birleşmesinden oluşan ve literatüre kazandırılan bu kavram, liberal demokrasinin geleceğin adil ve liyakate dayalı toplumları için önemli açıklamalar getirmektedir.

Günümüz çağdaş anayasal demokrat toplumlarının en önemli yapısal özelliği adalet üzerine şekillenmiş olmalıdır. Nitekim eski çağlardan günümüze kadar herhangi bir siyasal sistem içerisinde adaleti tesis eden toplumların kadim medeniyetler kurarak ahlaklı toplumlar ortaya çıkardığı tarihten anlaşılmaktadır. Çağdaş düzeyde liberal demokrasi ile idare edilen siyasal sistemlerde de adaletin, en iyi en makul bir biçimde tesis edildiği düşünülmektedir. Kapitalizmin hakim olduğu günümüzde siyasal liberalizm, en iyi bir biçimde adaleti esas alan mekanizmayı ve sistemi kurmaktadır. Çağımızda en adaletli toplumların demokrasi kalitesinin yüksek olduğu, devletin erkleri arasında ayrımın olduğu ve sosyal devlet olanaklarının güçlü olduğu devletler olduğu görülmektedir. Bu durumda, ombudsmanı siyasal sistemlerine adapte etmek isteyen toplumların da bu ipuçlarını ya da göstergeleri dikkate almaları bir zorunluluktur. Çalışmada konu edilen Rawls da bir Anglo-Sakson kökenli düşünür olarak bunların farkında ve daha adil daha iyi daha yaşanabilir bir siyasal liberalizmin ortaya çıkması için çaba göstermiştir. Nitekim ombudsman da adalet vurgusu güçlenmiş siyasal liberalizmin farklı rejimlerde kabul görmesinde ve uygulanabilirliğinin artmasında başat olarak bir model sunmaktadır. Ombudsmanişim de yönetişimin ve ombudsmanın değerlerini kaynaştırarak, özellikle etik (adaletin bilimsel taşıyıcısı) ile bu süreç için bir kavramsal set üzerinden konuya destek vermektedir.

Tablo 1'de belirtilen ombudsman ilkeleri ve ombudsman model karşılıkları birebir ve daha detaylı açıklanmak istendiğinde; "Liberal Demokrasi-Evrensellik"te; liberalizmin bir siyasal ideoloji olarak sosyal bilimlerdeki belirleyici etkinliği ve belirleyici yönü kastedilmektedir. Nitekim dünya ombudsman örnekleri incelendiğinde, demokrasi kalitesinin yüksek olduğu yerlerde ombudsmanın da doğrudan etkin ve kaliteli çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda dünyada liberal demokrasinin hakim niteliği ve kamu yönetimi üzerindeki izleri, ombudsmanın dünya çapında yaygınlığını açıklamaktadır.

Diğer yandan, "Adalet-Ahlaklı Toplumlar"da Antik Yunan döneminden beri siyaset felsefesinin ve birçok disiplinin temeli olan adalet kavramı, bunu siyasal ve toplumsal sistemlerine adapte etmiş toplumlarda ahlakın kişisel ve sosyal düzeyde yayılımını sağlamaktadır. Nitekim günümüzde modern siyasal rejimlerde adaletin en iyi tecelli edeceği ortamın ya da siyasal rejimin liberal demokrasi olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, “Sosyal Bilimler-Bilimsellik ve Etiğe Uygunluk”ta; sosyal bilimlerin metodolojik ve bilimsel kuram gelişiminde ahlaki ilkeler ve anlayışların etik disiplini ile ortak bir noktada geliştiği ve ilerlediği söylenebilir.

Bunun yanında, “Güçlü Toplum-Kadim Medeniyet”te; bu iki ifadenin birbirini bütünlediği varsayımından hareketle günümüzde ahlaklı, ekonomik olarak kalkınmış ve siyasi istikrara sahip toplumların çok eski tarihlere uzanan kadim medeniyetler olduğu dikkatten kaçırılmamalıdır. Bu noktada, kültür büyük bir taşıyıcı ve bileşen olarak kadim medeniyetlerin kuşaklar boyunca yeni nesillere aktardığı davranış, ritüel ve eylemlerin merkezinde yer almaktadır. Kültür, kadim medeniyetlerde binlerce yıldır aktarılan mirasın toplumda güçlü kural ve kaideler haline gelmesi sonrasında söz konusu toplumu güçlendirmektedir. Yeni nesillere ya da kuşaklara aktarılan kültürel değerler, toplumu sağlamlaştırmakta ve günden güne kurumsallaştırmaktadır. Dolayısıyla farklı toplumları da etkilemektedir. Farklı toplumlardaki benzer kültürel anlayış ve sistemler de medeniyetleri yaratmaktadır.

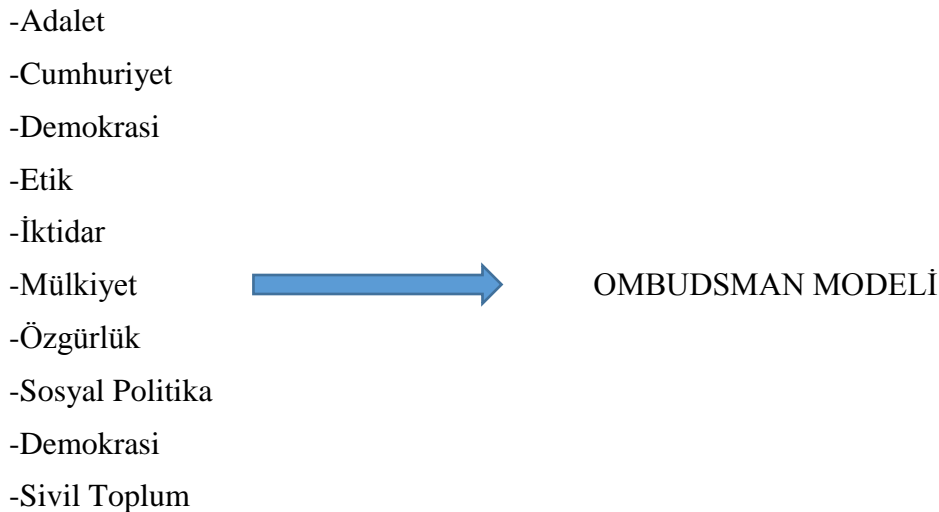
Diğer bir husus olarak, Rawls-Siyasal Liberalizm”de; bu çalışmanın temel hipotezlerinden biri olarak Rawls’ın adalet teorisi konusundaki görüşlerini özetlediği siyasal liberalizm anlayışında ombudsman modelinin stereo-tip inşasına dair bir temel sağlanmaktadır. Bu noktada, Rawls’ın adalet hususundaki temel görüşleri ve yaklaşımları, modelin genel inşasında yukarıda da açıklandığı gibi örtüştürülmektedir.

Son olarak, “Kadir Caner Doğan-Ombudsmanişim”de; Rawls’ta siyasal liberalizmle ortaya konan izah, Kadir Caner Doğan’da ombudsmanişim kavramı ile sunulmaktadır. Ombudsman teorisi konusunda, çalışma içerisinde belirtildiği gibi özgün çalışmalar yapmış olan Doğan, ombudsman teorisi ve evrensel bir modelinin kurulmasında ombudsmanişim kavramı ile kavramsal alt yapıyı sunmaktadır. Nitekim Doğan’a göre ombudsman ve yönetim kavramlarının birleşmesinden oluşan ombudsmanişim kavramı, sosyal bilimlerde yeni bir entelektüel akımı başlatacak bir içeriğe sahiptir. Rawls’ın yukarıdaki ombudsman ilkeleri-ombudsman model karşılıkları kullanılan farklı kavramların siyasal liberalizm ile olan izahı, Doğan’da ombudsmanişim ile karşılanmaktadır.

Ombudsman modeli olarak aşağıda siyaset felsefesinde ve diğer bilim dallarında öne çıkan bazı önemli kavramlara yer verilmiştir. Nitekim bu kavramların yukarıda Tablo 1’deki temel ilkelere ve karşılıklara temel sağladığı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu kavramlar, belirli bir ontoloji-epistemoloji-metodoloji kullanımı ile ombudsman modelinin inşa edilmesinde kullanılmıştır.

Aşağıdaki Şekil 1’de bu durum gösterilmiştir.

Şekil 1: Ombudsman Modeli İle İlgili Bazı Sosyal Bilimler ve Siyaset Felsefesi Kavramları

-Kültür

-İdeoloji

Kaynak: Çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

Ombudsman modelinin kurulmasında kullanılan “liberal demokrasi, evrensellik, adalet, ahlak, toplum, sosyal bilimler, bilimsellik, etik, güç, kadim, medeniyet, Rawls, siyasal liberalizm, kadir caner doğan, ombudsmanişim gibi kavramlar, yukarıda siyaset felsefesinde ve bazı sosyal bilimlerde önemli olduğu düşünülen kavramların belirli bir bilimsel ve teorik süreç içerisinde rafine edilmesi ile elde edilmiştir. Bu konuda daha fazla analiz ve açıklama için özellikle Kadir Caner Doğan’ın yukarıda ifade edilen yayınlarına bakılabilir. Burada bir metaforla belirtilmek istendiğinde; “adeta bir mutfak şefi hassasiyetiyle bir şef imza tabağı için seçilen değerli ürünler, şef tarafından belirli teknikler ve işlemlerden geçirildikten sonra rafine bir yemek haline gelmektedir”. Nitekim çalışmanın yazarı da aynı mantıkla önemli bilimsel kavramları çeşitli bilimsel yöntemlerle kullanarak bir ombudsman modeline ulaşmaktadır.

Burada ifade edilen ve önem taşıdığı öne sürülen kavramlar, Antik Yunan’dan Aydınlanma’ya oradan da günümüz çağdaş bilimsel düşünme mantığı ve bilgi üretme sürecinde çalışmanın yazarı tarafından daha önce de yayımlanmış bilimsel çalışmalara dayalı bir biçimde, bilimsellik ölçütlerine dikkat edilerek bazı yönlerinden ve bazı nitelikleri öne çıkarılarak kullanılmıştır. Bu bakış açısıyla oluşturulan ombudsman modeli, sadece ombudsman alan yazını için değil, daha geniş düzeyde siyaset, toplum ve diğer kültürel düzeyde araştırmalar için de kullanılabilir. Birçok farklı sosyal bilim disiplin, bu yöntem ve bilgi külliyatından istifade edebilir.

Yukarıda Şekil 1’de sıralanan kavramlar; siyaset felsefesi, siyaset bilimi, sosyoloji, kamu yönetimi, tarih, iktisat ve hukuk gibi farklı sosyal bilimler disiplinlerinin özlerini ve teorik içeriklerini sunan ilke ve yaklaşımlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla kurulacak bir ombudsman modeli, belirli bir ontoloji-epistemoloji-metodoloji çerçevesinde sosyal bilimler disiplinleri arasındaki kaynağı, özü ve ilişkiyi de ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada, konu ile ilgili olan Doğan’ın “ombudsmanişim” kavramı aşağıda daha detaylı bir biçimde ifade edilmiştir.

5. OMBUDSMANIŞİM: BİR KADİR CANER DOĞAN PERSPEKTİFİ

Yönetişim ve ombudsman kavramlarının birleştirilmesiyle oluşturulan “ombudsmanişim” kavramı (Doğan, 2022a), temelinde liberalizm ve liberal demokrasinin izlerini sunan bir yönetime dayanmaktadır. Nitekim kapitalizmin sosyal ve etik değerlerle bütünleştirilmesi çerçevesinde bazı yazar ve kesimlerce küresel bir politik-toplumsal sistem olarak ileri sürülen liberal demokrasi, günümüzde hakim politik-iktisadi ve sosyo-kültürel yapı olarak görülmektedir.

Modernizm ve postmodernizm kavram ve söylemleri, kamu yönetimi teorilerinin analizinde iki zemin olarak alınabilir. Bu teorik zemin inşasında, kamu yönetimi teorilerinin çatı kavramı olan yönetim (Parlak ve Doğan, 2020), “etik, hukukun üstünlüğü, yerelleşme, esneklik, katılım ve hesap verilebilirlik” gibi ilkelere dayanmaktadır. Diğer yandan yönetim, postmodern kamu yönetimi söyleminin de teorik izdüşümüdür. Ombudsman ise postmodern kamu yönetimi söylemi ile ilişkili olmakla birlikte yönetim teorisinin kurumsal uygulama modelidir (Parlak ve Doğan, 2021b). Nitekim yönetim ve ombudsman, yukarıda bahsedilen liberal demokrasi perspektifinde birbiriyle iç içe geçmektedirler ve bütünleşmektedirler. Buradan da ombudsmanişim doğmaktadır.

Doğan’a göre ombudsmanişim, tıpkı bu çalışmada ele alınan Rawls’ın adalet teorisine dayalı siyasal liberalizm yaklaşımı gibi, ombudsman teorisine dayalı ombudsmanişim yaklaşımı ile izah edilmektedir. Geleceğin insanları/toplumları, Marksist-sol ve liberal-sağ bilgi kuramını harmanlayarak, bunlardan bilgi üreten ve pratiğe uygulayan liberal demokrat toplumları ile mutlu, müreffeh, adil, sosyal ve demokrat devletleri meydana getirebilirler. Doğan’a göre ombudsman,

bünyesinde taşımış olduğu değerler ile buna kavramsal, teorik ve model düzeyinde katkı sunabilir. Yukarıdaki farklı bölümlerde analiz edilen akademik kaynaklarda da belirtildiği üzere, ombudsman oldukça derin bir teorik içeriğe sahip, sosyal bilimlerin odağını oluşturan kavramlarla ilişkili ve çağdaş dünyanın geleceği açısından önemli olabilecek ipuçlarını bağrında taşımaktadır. Ombudsman, sosyal disiplinlerin çağdaş dünyada yeniden yapılandırılmasında, başlı başına dönüşümü gösteren ve onu etkileyen bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bugün ombudsmanın dünyanın neredeyse tüm devletlerinde uygulanması ve adeta insanlığın ortak aklı haline gelmesi bir tesadüf olamaz. Tam aksine birçok bilimsel, tarihsel ve kültürel dinamik burada etkilidir.

Bir başka önemli düşünür olan Alman filozof Habermas'tan feyiz alınarak geliştirilen düşüncelerinde Doğan (2022a: 1200)'a göre; "*Habermas'ın ombudsmana ve bu çalışmada öne sürülen "ombudsmanişim" kavramına katkıları, özellikle "müzakere, katılım, söylem, etik ve meşruiyet" benzeri konularla sağlanmaktadır. Yönetişimin de temel değerleri olan bu kavramlar, vatandaşların bir toplumda haklarını aramalarında, siyasete katılmalarında ve karşılıklı konuşarak sorunlarını birinci elden çözmelerinde kilit rol oynamaktadır. Dolayısıyla "ombudsmanişim", sosyal bilimlerde çağdaş teorilerle ve felsefelerle tartışılabilen günümüze dair interdisipliner bir kavram olarak karşılanabilir*" şeklinde açıklama yapılmaktadır. Görüldüğü üzere ombudsmanişim kavramının meydana getirilmesinde, birçok farklı disiplin analiz edildiği gibi doğal olarak bu bilimleri yönlendiren ve biçimlendiren önemli şahsiyet ve düşünürlerin temel görüşleri de ele alınmaktadır.

Doğan tarafından geliştirilen ombudsmanişim kavramı, doğrudan ombudsman teorisinden yükselmekle birlikte günümüz küresel siyaseti, ekonomi-politiği ve çağdaş kültürü, sosyolojisine ve yaşantısına da fikirler sunmaktadır. Liberal demokrasi rejimi, dünya devletleri arasında gittikçe yaygınlaşan bir potansiyele sahip olmakla birlikte, farklı kültüre dayalı etnik toplumlarda da bir özgürleşmeyi içerisinde barındırıyor. Bu bakımdan dünya kapitalist sistemine kendi kültürel yapıları ve sosyolojileri ile bağlanabilen toplumlar, küresel siyasette öncü, ahlaki değerlerini yerleştirmiş ve ekonomik olarak da kalkınmış hale gelecektir. Bunun sağlanmasında kilit bir kavram olarak ortaya çıkan ombudsmanişim, kendi değerleri (dini inanç, örf/adet vb.) ile dünya sistemine katılmış, adalet esaslı toplumların inşasında, insan haklarının gerçeklik kazanmasında ve sosyal bilimlerde ortak bilimsel terminolojinin kurulmasında etki gücü yüksek kapasiteye sahiptir. Bu bağlamda, liberal demokrasinin evrenselliğinden ya da Anglo-Sakson toplumların ahlaki üstünlüğünden bahsetmek, tüm dünyanın aynı homojen bir sıradanlığa kavuşacağı anlamına gelmemektedir. Böyle düşünülmesi çok sakıncalı bir durum oluşturacaktır. Aksine her toplum belirtildiği üzere, kendi kültürü, kendi inançlarını koruyarak insanlığın meydana getirdiği ortak değerlerle bütünleşmelidir. Evrensel kabul edilen değerler, toplumların kendi medeniyet ve kültür süzgecinden geçirilerek uygulamaya sokulmalıdır. Bu şekilde hareket eden toplumların daha müreffeh, daha refah ve huzur içinde geleceğe taşınacağı düşünülmektedir. Böylece mutlu insanların yaşadığı mutlu toplumlarda sosyal ahlak da güçlenecektir. Tam da bu noktada ombudsmanişim, söz konusu toplumların örgütlenmesinde ve milli kültürel yapılarını koruyarak küresel dünya ile eklemlenmelerinde bir açıklama sunabilir.

Bundan sonra Doğan, akademik yaşantısında ombudsmanişim kavramının içeriğinin daha nitelikli akademik çalışmalarla doldurulması, çeşitli bilimsel toplantılarda ve konferanslarda tanıtılması ve dünya akademik camiasında ve kamuoyunda kabul görmesi için çalışmalarına devam edecektir. Bunun için de tıpkı Rawls'ta olduğu gibi henüz doğum aşamasında olduğu değerlendirilen ombudsmanişim kavramı için yeni kavram, ortam, süreç ve pratiklerin üretilmesi için geniş projeksiyonda düşünölmeye ve tasarlanmaya yol açacak fikirler üzerinde düşünölecektir.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Ombudsman, çok geniş ekseninde farklı bilim dalları ile bağlantısı olan derin bir teoriye dayanmaktadır. Çalışma içerisinde verilen ombudsman teorisi ile ilgili akademik çalışmaların belli başlı ortaya çıkardığı kavramlar arasında; “etik, yerellik, demokrasi, katılım, müzakere, söylem, adalet, ahlak, kalite” bulunmaktadır. Bu kavramlar, siyaset felsefesi literatüründe yüzyıllardır tartışılan ve net olarak tanımlanamayan çok önemli ifadelerdir. Ombudsmanın bu değerlerle ilişkisi ve onları bünyesinde taşıması liberal-sağ; Maksist-sol literatürü bütünleştirdiğini göstermektedir. 20. Yüzyılın öne çıkan bilim adamlarına (Habermas, Fukuyama, Rawls vb.) bakıldığında da bu eğilimin görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim akademik literatürde ya da bilim camiasında liberal demokrasinin sol yazınla bütünleştirilmesi sağlanarak, evrensel bir liberal demokrasi sistemi ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bunu en iyi ideolojilerin sonu üzerine tartışmalarda görebiliriz.

Bu çalışmada, Rawls’ın adalet teorisi konusundaki görüşleri bağlamında ombudsman modeli ile ilişkisi kurulmuştur. Varılan sonuca göre; ombudsman teorisinin bünyesinde taşıdığı değerler ile adalet üzerine kurulan Rawls’ın siyasal liberalizm perspektifi uyumaktadır. Sonuç olarak; ombudsman, geleceğin müreffeh, refaha ulaşmış, kalkınmış, milli, demokratik, liyakat esaslı, adil ve güçlü toplumlarında belirleyici bir liberal demokrasi potansiyeli taşımaktadır. Nitekim çalışmada verilen ombudsman ilkeleri ve buna dayalı devlet sistemleri için standart-stereo tip ombudsman modeli gelecek yüzyıllarda toplumların dünya ile bütünleşmelerinde ve kendi kültürlerine ve inançlarına dayalı ulusal demokratik sosyal devletlerini kurmalarında ilham kaynağı yaratabilir.

Ombudsmanişim kavramı da Doğan (2022a; 2023a) tarafından literatüre kazandırılan ve yönetim-ombudsman birleşiminden meydana gelmektedir. Nitekim Doğan’a göre geleceğin adil, güçlü ve liberal toplumları, ombudsmanişim kavramının öne çıkardığı ilkeler ile örgütlenebilir. Bu şekilde de dünyada insan haklarının güçlenmesinde ve hukukun üstünlüğünün tesis edildiği demokratik anayasal devletler için iyi bir zemin kurulabilir. Çalışma içerisinde geniş bir içerikle sunulan Rawls’ın adalet teorisi ve bunun gelişmiş biçimleri, Doğan’da ombudsmanişim karşılığı ile sunulmaktadır. Ombudsmanişim farklı bir içerik ve yöntemle henüz gelişim aşamasında olmakla birlikte Rawls’ın çizdiği siyasal liberalizm perspektifinde durmaktadır. Ancak Doğan, yukarıda ifade edilen ve temel olarak önemli yönleri ile açıklanan akademik çalışmalarında, ombudsmanın teorik dizaynını gerçekleştirmiştir. Rawls’ta adalet teorisi olarak sunulan bilimsel zemin, Doğan’da ombudsman teorisi ile meydana getirilmiştir. Bu bağlamda, Doğan, ombudsman teorisinin zirvesindeki bir unsur olarak ombudsmanişime ulaşmaktadır. Sosyal bilimlerde yeni üretilen bir kavramın entelektüel alt yapısını sunmaktadır. Siyaset felsefesinde önemli bir kavram olacağı düşünülen ombudsmanişim, ombudsman modelinde belirtilen, “liberal, evrensel, adaletli, ahlaklı, güçlü toplumsallığa ulaşmış, bilimsel, etiği esas alan ve kadim medeniyetlerde” gelişimini sürdürecektir. Bundan sonra ombudsmanişim kavramının gelişimi için daha felsefi, siyasal ve sosyolojik içerikli eserlerin oluşturulması için gerekli çabanın gösterilmesi zorunludur. Ayrıca gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda kavramın tanınırlığının ve kabul edilebilirliğinin sağlanması önem arz etmektedir. Nitekim günümüz devletleri ya da toplumlarının en önemli sorunlarından biri kendi kültür, ahlaki yapı ve dini inançlarını koruyarak dünya ile bütünleşebilmektir. İnsanlık tarihi bir özgürleşme tarihi olarak okunursa, çağımızda liberal demokrasi bunun öncülüğünü gerçekleştiren bir siyasal rejim olarak okunabilir. Liberal demokrasi, Anglo-Sakson karakterli ve kaynaklı olmak üzere küresel dünyanın hakim ideolojisi olduğuna göre; anayasa, demokrasi ve özgürlükler üzerine örgütlenmiş her toplum da bu ideolojinin gerekleri olan ilkeleri benimseyecektir. Ancak sosyal bilimlerdeki bütünlük, etik ve konjonktürel gelişmeler de dikkate alınarak liberal değerlerin sosyal değerlerle bütünleştirilmesi mümkündür. Bu noktada Anglo-Sakson değerlerden ya da liberal demokrasiden belli düzeyde uzak toplumlar, ombudsmanişim kavramı gibi açılımlardan destek alınarak kendi kültürleri, kendi inançlarına uygun bir yol izleyebilirler. Böylece hem dünya ile bütünleşme sağlanmış olabilir, hem de söz konusu toplumda sosyal ahlak gelişerek siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlar en aza indirilebilir.

Millet olma şuuruna ulaşmış toplumların kendi kültürel yapıları üzerine bina edilmesi zorunluluk arz etmektedir. Nitekim ortak bir kültür, medeniyet ve toplum temeline sahip milletler, dünyadaki hakim küresel sisteme uygun bir sistem geliştirerek, küresel siyasetteki yerlerini bulabilirler. Bu şekilde güçlenen toplumların da dünyada diğer devletleri etkileyen, örnek olan ve gündemi belirleyen bir yapıya kavuşacağı muhakkaktır.

Sonuç olarak, çalışmada Rawls perspektifinden ombudsman teorisi üzerine ombudsmanişim kavramı detaylı olarak açıklanmıştır ve ileriye yönelik vizyonlar ifade edilmiştir. Buna göre; liberal demokrasi üzerine siyasal rejimlerini yüzyıllardır yerleştirmiş olan toplumların ombudsman konusunda daha ileride ve başarılı olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla liberal demokrasiyi özümsemiş toplumlarda, kadim medeniyetin de gereği olan kuşaktan kuşağa kültürlerini aktaran toplumlar, ombudsman gibi demokrasi ürünü düşünce ve kurumlarda öncülüğü üstlenmektedir ve dünya devletleri için de model oluşturmaktadırlar. Nitekim çalışmanın yazarı, ombudsman teorisi üzerine zirveye vardığını düşündüğü daha önceki çalışmaları ve görüşleri ile “ombudsmanişim” kavramı çerçevesinde “**bayrağı zirveye diktiğini**” ifade etmek istemektedir. Bu durum da yazar açısından görevin bu konuda tamamlandığı şeklinde bir yoruma tabi tutulabilir. Ancak yazar açısından bayrak (sembolik düzeyde metaforik biçimde) olarak düşünülen kavram, bundan sonra korunmalı, yaşatılmalı ve geniş kesimlere kabul ettirilebilmelidir. Dolayısıyla süreç, gelişimini daha farklı daha bilimsel eserlerle sürdürecektir.

KAYNAKÇA

- Abbey, R. ve Spinner-Halev, J. (2013). Rawls, Mill, and the Puzzle of Political Liberalism. *The Journal of Politics*, 75(1), 124-136.
- Ackerly, B. (2006). John Rawls: An Introduction, Symposium | John Rawls and the Study of Politics, March 4(1), 75-80.
- Aktan, C. C. ve Tutar, H. (2007). Bir Sosyal Sabit Sermaye Olarak Kültür. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 6(20), 1-11.
- Alkan, Y. (2020). Rawls’ın Siyasal Liberalizm’inde İktisadi Adalet. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 5204-5229.
- Andrieu, K. (2014). Political liberalism after mass violence: John Rawls and a ‘theory’ of transitional justice, *Transitional Justice Theories*, Eds. Susanne Buckley-Zistel, Teresa Koloma Beck, Christian Braun and Friederike Mieth, Routledge, New York, pp.85-104.
- Anlı, Ö. F. (2013). John Rawls’un Siyasal Liberalizminin Kantçı Temelleri ve ‘Temelsiz’ Bir Liberalizmin Tutarlılığı, *Posseible Düşünme Dergisi*, 3, 44-69.
- Arnhart, L. (2013). Platon’dan Rawls’a Siyasi Düşünce Tarihi, çev. Ahmet Kemal Bayram, Liberte, Ankara.
- Avşar, H. (2006). Siyaset Felsefesi Açısından John Rawls’un Adalet Teorisi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Aydın, M. (2013). Kültür ve Medeniyet İkilemine Farklı Bir Bakış, *Medeniyet Tartışmaları*, Eds. Süleyman Güder ve Yunus Çolak, Üsküdar Belediyesi, İlke İlim Kültür Eğitim Derneği, İstanbul, 101-112.
- Aydilek, E. (2021). Devlet Üzerine: Tarihsel, Kavramsal, Ontolojik ve Kuramsal Tartışmalar, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Bağder, M. M. (2020). John Rawls’un Adalet Düşüncesinin Oluşum Şartları Üzerine, *Felsefe Arkivi*, 53, 105-121.

- Bersch, K. ve Fukuyama, F. (2023). Defining Bureaucratic Autonomy, *Annual Review of Political Science*, 26, 213-232.
- Bulut, N. (2003). Kapitalizm-Demokrasi İlişkisi (Demokrasinin Ekonomik Temelleri Üzerine Bir İnceleme), *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, VII(1-2), 69-88.
- Cengiz, E. (2023). Bir Adalet Kritiği: John Rawls'ın Adalet Anlayışı Hakkında, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), 556-579.
- Çelik, R. (2016). John Rawls'un Siyasal Liberalizmi ve Hoşgörü Üzerine, *Kayı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı: 27, Güz, 183-200.
- Demir, A. (2018). John B. Rawls: Eleştirel Bir Yaklaşım, *Siyasal Kitabevi*, Ankara.
- Denli, Ö. (2019). John Locke ve John Rawls'un Kuramlarında Adalet Düşüncesi: Sözleşme ve Rasyonalite. *Turkish Studies - Social Sciences*, 14(4), 1435-1445.
- Dierksmeier, C. (2006). John Rawls on the rights of future generations, *Handbook of Intergenerational Justice*, Ed. Joerg Chet Tremmel, Edward Elgar, UK, pp.72-85.
- Doğan, K. C. (2014a). Karşılaştırmalı Ülke İncelemeleri Bağlamında Türk Kamu Yönetiminde Ombudsmanın Uygulanabilirlik Analizi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, Bursa.
- Doğan, K. C. (2014b). Postmodern Kamu Yönetimi Anlayışı Çerçevesinde Bir Denetim Paradigması: Ombudsman. *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 94, Temmuz-Eylül, 73-96.
- Doğan, K. C. (2019). Modernizmden Postmodernizme: Kamu Yönetiminde Yönetişim Kuramı Bağlamında Ombudsman Paradigması, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(29), 312-317.
- Doğan, K. C. (2021). Ombudsman Teorisi: İnterdisipliner Bir Analiz, *International Social Sciences Studies Journal*, 7(91), 5182-5190.
- Doğan, K. C. (2022a). Jürgen Habermas'ta Katılım, Demokrasi ve Meşruiyet Kavramları: Ombudsman Yönetişimi Üzerine Düşünmek, *International Social Sciences Studies Journal*, 8(96), 1190-1203.
- Doğan, K. C. (2022b). A Sociological Dimension of The Ombudsman on Structuralism: Impressions from the Turkish Ombudsman, *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 5(4), 156-166.
- Doğan, K. C. (2023a). Francis Fukuyama'da Tarihin Sonu, İdeoloji ve Güven Kavramları: Ombudsmanı Eksenine Oturtmak, *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 8(18), 1-18.
- Doğan, K. C. (2023b). Ombudsman: Türkiye Cumhuriyeti'nin Yeni Yüzyılında Geleceğe Taşınan Bir Liberal Demokrasi Değeri, *The 10th International Congress on Humanities and Social Sciences in a Changing World Proceedings Book*, Eds. Elvin Bəhrüz Oğlu Talişinski, Farahila Babayeva-Shukurova, BZT Akademi Yayınevi, İzmir, 41-44.
- Güngör, E. (2020). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, *Yer-Su Yayınları*, İstanbul.
- Kafesoğlu, İ. (1984). Milli Kültür-Siyaset İlişkisi, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Nisan, 29, 1-17.
- Kanatlı, M. (2020). John Rawls'ın Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerinde Özgürlük ve Eşitlik Sorunu Üzerine, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 15(2), 679-712.
- Keskintaş, O. (2021). John Rawls'un Kamusal Akıl Kavramı ve Demokratik Müzakere Tartışmaları. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,

5(Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi: Krizler, Belirsizlikler ve Arayışlar Özel Sayısı), 117-146.

- Klosko, G. (1997). Political Constructivism in Rawls's Political Liberalism, *The American Political Science Review*, 91(3), 635-646.
- Kocaoğlu, M. (2017). John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Mazrui, A. A. (2007). Evrensellik İddiası: Küreselleşen Bir Çağda Batı Kültürü, çev. H. Arıkan, Küreselleşme, Kültür ve Medeniyet: Yerel Kimliklerden Küresel Stratejilere, Ed. Kudret Bülbül, Orient Yayınları, Ankara, 255-280.
- Öksüz, İ. (2016). Millet ve Milliyetçilik, Panama Yayıncılık, Ankara.
- Önay, N. (2023). John Rawls ve Norman Barry'de Sosyal Adalet Düşüncesi, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Özhan, M. (2020). John Rawls'ta Kamusal Akıl Üzerine İnceleme, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 108-112.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (Eds.) (2016). Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2020). Kamu Yönetimi Kuramlarına Giriş, Değişim Yayınları, Sakarya.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2021a). A Methodological Analysis on the Restructuring of Social Sciences in the Context of Ombudsman Paradigm, Liberal Democracy and the Annales School, *International Social Sciences Studies Journal*, 7(76), 40-58.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (Eds.) (2021b). Postmodern Kamu Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Rawls, J. (2019). Siyasal Liberalizm, çev. Mehmet Fevzi Bilgin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rawls, J. (2021a). Bir Adalet Teorisi, çev. Vedat Ahsen Coşar, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Rawls, J. (2021b). Hakkaniyet Olarak Adalet, çev. Osman Baş, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Roskin, M. G. (2021). Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset Coğrafya Kültür, çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu, İstanbul: Adres Yayınları.
- Sağlam, R. (2007). Liberal Adaletin İki Farklı Görünümü: John Rawls ve Robert Nozick "Hakkaniyet Olarak Adalet" Eleştirisinden "Yetkisel Adalet" Eleştirisine, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XI(1-2), 181-217.
- Smith, A. D. (2002). Ulusların Etnik Kökeni, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tekin, M. (2013). Müslümanların Medeniyet Kodları, Medeniyet Tartışmaları, Eds. Süleyman Güder ve Yunus Çolak, Üsküdar Belediyesi, İlke İlim Kültür Eğitim Derneği, İstanbul, 123-132.
- Topçu, N. (2020). Kültür ve Medeniyet, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Turhan, M. (1972). Kültür Değişmeleri, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ugan, A. A. (2021). Siyasal Liberalizm, Demokrasi ve Postmodernizm: Kamu Yönetiminde Postmodern İzler, Postmodern Kamu Yönetimi, Eds. Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan, Nobel Yayıncılık, Ankara, 27-43.
- Yeşilkaya, N. (2020). John Rawls ve Robert Nozick'in Adalet Üzerine Düşünceleri, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUIFD)*, 7(1), 480-496.